

Křesťané a židé mezi islamismem a sekularismem

V řadě přednášek a několika článcích a knihách v posledních letech jsem kladl sám sobě a svým posluchačům a čtenářům otázku:

Není nejvýraznějším „znamením doby“ před ním dnes stojí katolická církev – a šířeji řečeno: velká část křesťanů a židů – její (jejich) postavení *mezi dvěma světy*, mezi tradičními, uzavřenými, premoderními, na náboženském základě vybudovanými společnostmi (zejména islámskými) na straně jedné a hypermoderními sekulárními společnostmi, které se chtějí emancipovat od jakéhokoliv náboženství, na straně druhé?

Nejsou křesťané a židé v této době, kdy mezi těmito dvěma světy probíhá dramatický spor, jedinou skupinou, která může v jistém smyslu rozumět oběma stranám, protože s oběma má mnoho společného: s islámem ji spojuje „společné abrahamovské dědictví“ a sekulární společnost zas nikoliv náhodou vzešla z lůna judeo-křesťanské kultury a v mnohém dosud nese její rysy?

Nemohou křesťané a židé takřikajíc „podat ruce na obě strany“ a pokusit se zprostředkovat nějaký typ dialogu mezi těmito znesvářenými světy?

Nemohou křesťané a židé nabídnout příklad, že je možné vytvořit civilizaci, v níž se etické a spirituální hodnoty monoteismu a filozofické a politické hodnoty západního liberalismu vzájemně doplňují? Mohl by takový příklad uklidnit na jedné straně podezření muslimského světa, že přijetí určitých hodnot západního liberalismu vede nutně k morálnímu kolapsu společnosti a marginalizaci náboženství a na druhé straně podezření zastánců principu laicity, že jakýkoliv prostor pro náboženství ve veřejném životě nutně vede k intoleranci a ohrožení svobody?

Myslím, že o těchto věcech je důležité hovořit, i když je jistě třeba nejprve diskutovat o tom, jsou-li správně položeny a prověřit předpoklady, z nichž vycházejí.

Představit dnešní křesťanství a židovství jako „třetí sílu“ a střední proud mezi dvěma extrémami, náboženským fundamentalismem a krajním sekularismem, je jistě lákavé – ale nakolik to odpovídá realitě, skutečnému smýšlení a postojům křesťanů a židů v dnešním světě?

Teologicky viděno, vychází tento pohled z Gogartenova rozlišení mezi *sekularitou* a *sekularismem*. *Sekularita* zde znamená důraz na dospělost a odpovědnost člověka, na jeho emancipaci vůči „božským silám“ přírody a politiky, a je chápána jako legitimní plod biblické „desakralizace světa“. *Sekularismus* oproti tomu je ideologie, hlásající svrchovanost člověka, který už není nikomu odpovědný a manipuluje přírodou i dějinami pro své vlastní uspokojení. Dalo by se říci – s použitím Buberova modelu „Já a Ty“ – že sekularizace posílením lidské důstojnosti člověku pomáhá žít opravdu partnerský vztah s Bohem (příčemž v horizontu Božího Ty všechno přestává být jen neosobní „ono“), zatímco sekularismus škrtnutím božího Ty odsuzuje lidské Já do žaláře narcismu a „kosmické osamělosti“, nebo k rozpuštění v anonymní davovosti.

Je třeba se ptát, nakolik západní společnost pozdní moderny (např. anglosaský svět devatenáctého století) představoval jakousi syntézu hodnot, vycházejících jak z judeo-křesťanského dědictví, tak dědictví osvícenství (příčemž i samo osvícenství je třeba chápat jako část „judeo-křesťanského dědictví“) a nakolik tato syntéza ztroskotala v kataklysmatech 20. století a stala nevěrohodnou. Byl původní projekt evropské integrace po 2. světové válce (podobně jako nové založení německé demokracie v téže době) pokusem o nějakou obnovu či novou variantu této syntézy?

Nakolik dnes je taková vize reálná? Nejsou hesla o „nové evangelizaci Evropy“ či úkolu křesťanů „dát Evropě duši“ jen prázdnou rétorikou – či dokonce nostalgií po romantické představě o středověké Christianitas?

Lze se divit, že tato rétorika zní krajnímu sekularismu i islámskému světu jako pokus oživit ducha křížáckých výprav?

Neměli by se ti, kteří to myslí s křesťansko-židovskou tradicí a její schopností dialogu „na obě strany“ (k sekularistům i silámu), zřetelně distancovat od pokusů instrumentalizovat křesťanství pro „válku proti terorismu“ – myslím tím nebezpečnou ideologii neokonzervativců a některých evangelikálů, podporujících tragickou zahraniční politiku G. W. Bushe či pokusy některých italských pravicových sekulárních politiků udělat z katolicismu „civil religion“ (ideologii „obranu Západu“ ve stylu Pata Buchanana a americké Religious Right)?

Neměla by se rozvíjet diferencovanější kritika sekularistické ideologie a politiky, která se začíná uplatňovat i v některých orgánech EU (viz případ Butiglione), aby se neutralizoval vliv vulgárních ideologií Religious Right (viz vliv pamfletu Pata Buchanana a jeho ideologie „kulturní války“ v postkomunistickém světě – slovenský politik Palko aj.).

Pokoušení uniknout ze složitostí soudobého světa do nějaké atrapy premoderní společnosti anebo se vzdát zodpovědnosti za vlastní kulturní dědictví jsou velká.

Islamismus i evangelikální fundamentalismus americké Religious Right, stejně jako některé extrémistické hlasy na izraelské politické scéně, tyto pokusy instrumentalizovat náboženství pro mezinárodní kulturní boj a také extrémní laicismus, který se na Západě snaží ve jménu „political correctness“ vykastrovat vlastní kulturu eliminací všech náboženských symbolů anebo porušováním práva na náboženskou svobodu (francouzský šátkový zákon) uměle egalitarizovat společnost – to všechno jsou nebezpečné falešné cesty.

Nabídnout pozitivní alternativu však předpokládá hlubokou ekumenickou spolupráci mezi těmi křesťany a židy, případně těmi muslimy a sekulárními humanisty, kteří smýšlí podobně – mohou se však z dialogu ušlechtilé smýšlejících intelektuálů zrodit iniciativy, které by byly schopny alespoň brzdit pohyby, které dnes strhávají svět tak nebezpečným směrem?

Tomáš Halík, březen 2005